

УДК 338.43:330.35.01(477)

Сенишин О. С.

*к.е.н., доцент кафедри менеджменту,**Львівський національний університет імені Івана Франка*

E-mail: Ks770@inbox.ru

ПРОДОВОЛЬЧА ІНФРАСТРУКТУРА У СИСТЕМІ МЕХАНІЗМУ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО ПРОДОВОЛЬЧОГО КОМПЛЕКСУ

З'ясовано сутність інфраструктури продовольчого ринку, наведено склад та характеристику основних її елементів. Розроблено схематичну модель продовольчої інфраструктури, окреслено її інфраструктурні складові: торговельну та комерційно-посередницьку, фінансову, маркетингову, виробничу, науково-кадрову, правову та зовнішньоекономічну тощо.

Вказано на важливу роль сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів як елементу інфраструктури продовольчого комплексу. Їх визначено як неприбуткові організації, що належать сільськогосподарським товаровиробникам, де управління здійснюється за демократичними принципами.

Проаналізувавши кооперативний рух в Україні, виявлено наступні основні перешкоди, що гальмують розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів: недосконалість податкової політики; відсутність державної підтримки; низький рівень навчання, інформаційної роботи, дорадництва серед потенційних груп, які можуть створити сільгоспкооперативи тощо.

Ключові слова: інфраструктура, продовольча інфраструктура, продовольчий комплекс, складова інфраструктури продовольчого комплексу, сільськогосподарські кооперативи.

Постановка проблеми. Важливою складовою у функціональній структурі механізму розвитку продовольчого комплексу є розвинена ринкова інфраструктура, що забезпечує максимальне використання продовольчого виробничого потенціалу, пришвидшує надходження товарів продовольства у сферу обігу та безпосередньо до самих споживачів сільськогосподарських та продовольчих товарів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та прикладні аспекти формування і функціонування інфраструктури продовольчих ринків досліджувалися в

економічній літературі у роботах багатьох вчених, серед яких М. І. Белявцев, О. Ю. Біленький, М. А. Борисенко, О. В. Калюжна, Г. Ю. Міщук, З. Н. Мнушко, П. Т. Саблук, І. В. Сорока, О. М. Шканова, О. О. Шубін, Є. Н. Ястремська та інші. Однак окремі питання формування, функціонування і розвитку інфраструктури продовольчого ринку України залишаються недостатньо дослідженими.

Формування цілей статті. Метою наукової статті є характеристика складових ринкової інфраструктури у системі розвитку вітчизняного продовольчого комплексу.

Виклад основного матеріалу. З точки зору автора, продовольча інфраструктура – це сукупність підприємств, організацій та установ, що здійснюють певні види діяльності у сфері обігу продовольчих товарів та взаємодіють між собою, забезпечуючи раціоналізацію товарообороту сільськогосподарської продукції, продуктів її переробки та продовольчих товарів з метою максимального задоволення попиту продовольчих ринків.

До складу інфраструктури продовольчого комплексу належать різні суб'єкти, які ми пропонуємо згрупувати за принципом спорідненості видів їхньої діяльності. Розроблену схематичну модель продовольчої інфраструктури представлено на рис. 1. такими інфраструктурними складовими: торговельною та комерційно-посередницькою, фінансовою, маркетинговою, виробничою, науково-кадровою, правовою та зовнішньоекономічною тощо.

З огляду на це, торговельна та комерційно-посередницька складова інфраструктури вітчизняного продовольчого комплексу налічує всі підприємства та організації, що беруть участь у формуванні та здійсненні руху продовольчих товарів, поєднуючи попит і пропозицію на продовольчому ринку, завдяки чому формується рівноважна ціна на продукцію продовольства. Сюди належать: товарні біржі, торгові дома, оптові продовольчі ринки, роздрібні продовольчі ринки, фірмові магазини, заготівельні пункти, виставки, ярмарки, аукціони, тендери, посередницькі фірми, сільськогосподарські кооперативи тощо.

Фінансова складова інфраструктури продовольчого комплексу налічує організації та підприємства, що володіють відповідними фінансовими ресурсами, проводять фінансово-розрахункові операції, інвестують власні кошти чи здійснюють пошук і залучення аутсайдерських інвестиційних ресурсів, сприяючи ефективному функціонуванню продовольчого ринку та комплексу загалом. Також до цієї складової належать страхові компанії, що сприяють мінімізації підприємницьких ризиків діяльності суб'єктів продовольчого комплексу.



Рис. 1. Схематичне зображення інфраструктури вітчизняного продовольчого комплексу [розроблено автором]

належать страхові компанії, що сприяють мінімізації підприємницьких ризиків діяльності суб'єктів продовольчого комплексу.

Маркетингова складова налічує всі елементи інфраструктури, що надають суб'єктам продовольчого комплексу вичерпну та достовірну інформацію про його стан, структуру та обсяг попиту і пропозиції, сприяючи прискоренню товарообороту та створюючи умови для розвитку конкурентного середовища.

До інфраструктури продовольчого комплексу належить також виробнича інфраструктурна складова, представлена такими елементами: системою зв'язку, що сприяє раціоналізації комерційно-господарських зв'язків між суб'єктами ринку, вдосконаленню товарного асортименту, формуванню оптимального обсягу товарної маси на ринку, ціноутворенню та рекламній діяльності, використовуючи при цьому поштовий, електричний, радіо, телевізійний та космічний зв'язок; складським й тарним господарством, що забезпечує рух товару, місце розподілу, сортування, комплектацію, зберігання та експедицію продукції та представлене складами, устаткуванням для розміщення матеріалів і виробів, підйомно-транспортними машинами і механізмами, тарою; організаціями з надання послуг, що надають суб'єктам ринку прокатні, лізингові, інжинірингові, консультаційні та інші види послуг; транспортними компаніями, що забезпечують процес товароруку в просторі та часі та паливно-енергетичним комплексом, який сприяє успішній діяльності всіх суб'єктів продовольчого комплексу.

Наступний важливий елемент продовольчої інфраструктури – її правова інфраструктурна складова, яка передбачає контролюючі та юридичні організації, що визначають правові основи функціонування комплексу та контролюють їх дотримання, а саме: Міністерство аграрної політики та продовольства України, митні служби, аудиторські підприємства, казначейство, органи податкової служби, органи інспекції, юридичні підприємства, нотаріальні контори, адвокатура, судова система тощо.

Науково-кадрова складова інфраструктури продовольчого комплексу налічує підприємства, установи та організації, що забезпечують господарюючих суб'єктів продовольчого ринку необхідними фахівцями, працівниками різного рівня кваліфікації, а також здійснюють наукові дослідження чи надають інші послуги у науковій сфері.

Важливої уваги заслуговують елементи торговельної та комерційно-посередницької інфраструктурної складової продовольчого комплексу. Звідси, одним з найефективніших механізмів взаємодії виробників і потенційних споживачів великих партій продовольчої продукції є біржа. Біржову торгівлю продовольчою продукцією

здійснюють відповідно до правил біржової торгівлі, затверджених наказом Міністерства сільського господарства і продовольства України, Міністерством економіки України і Міністерством фінансів України, які є обов'язковими для усіх бірж [1, с. 24].

Для ефективнішого задоволення потреб агропродовольчого сектора було прийнято рішення щодо створення Української Аграрної біржі як спеціалізованого виду товарної біржі. Аграрна біржа є неприбутковим (непідприємницьким) підприємством, що не має на меті отримання прибутку, а створена виключно з метою підвищення рівня продовольчої безпеки країни, надання біржових послуг суб'єктам господарювання з укладення біржових договорів (контрактів) щодо сільськогосподарської продукції, продажу товарних деривативів, базовим активом яких є сільськогосподарська продукція, іпотечних сертифікатів та іпотечних закладних, а також з проведення та/або організації розрахунково-клірингової діяльності [6].

Зважаючи на це, автором проаналізовано структуру та обсяги укладених в Україні протягом 2000–2012 рр. біржових угод та визначено у них питому вагу сільськогосподарської та продовольчої продукції, що наведено в табл. 1.

Подана у таблиці інформація засвідчує, що протягом 2000-2012 рр. найбільша частка у загальній вартості укладених у 2012 р. біржових угод належить сільськогосподарській продукції – 66%. Щодо продовольчої продукції, то питома вага останньої стрімко зросла від 2,9% у 2000 р. до 24,1% у 2012 р. Наведена інформація підтверджує важливість бірж та біржової торгівлі у реалізації продовольчої та сільськогосподарської продукції на продовольчому ринку України.

Значну увагу в інфраструктурі продовольчого комплексу привертають оптові та роздрібні продовольчі ринки, які забезпечують швидке просування продукції від виробника до споживача та сприяють максимальному задоволенню потреб населення у продовольчих товарах. Зазначимо, що Кабінетом Міністрів України затверджено Державну цільову програму створення оптових ринків сільськогосподарської продукції. У межах реалізації цієї програми протягом 2009-2013 рр. передбачено створення 25 оптових ринків сільгосппродукції в Україні, а на їхнє будівництво заплановано виділити 4 млрд грн, у тім числі 1,2 млрд грн – з державного бюджету. Отже, у 2010 р. на будівництво оптових ринків сільськогосподарської продукції з держбюджету передбачено 36 млн грн, у 2011 р. – 198 млн грн, 2012 р. – 248 млн грн, а 2013 р. – кошти на пряму підтримку оптових ринків сільськогосподарської продукції не передбачено [3].

Таблиця 1

Структура укладених біржових угод за видами товарів в Україні у 2000-2012 рр., млн грн [9]

Вид товару	Рік												
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
<i>Всього</i>	2162, 0	5259, 7	9270, 5	12391, 7	13278, 9	17024, 8	23313, 3	26060, 0	56122, 4	50995, 9	51440, 6	94420, 0	118544, 4
Сільськогоспо- дарська продукція	989,7	4005, 4	6526, 1	8477,5	9098,4	10568, 2	11905, 2	9596,8	40019, 5	39866, 8	43787, 4	63361, 4	77889,6
Продовольчі товари	62,8	73,3	39,6	191,9	376,3	416,1	754,3	1228,5	751,1	1158,7	2272,3	20139, 9	28541,8
Паливо	290,6	334,1	1938, 2	2655,0	2301,2	2517,9	8479,2	9343,4	12386, 6	7218,8	2630,4	7523,8	6280,9
Ліс і лісоматеріали	0,7	0,3	0,4	0,4	3,0	35,7	27,7	701,8	782,7	65,7	344,0	948,1	1297,9
Транспортні засоби	193,4	368,2	311,2	479,7	359,4	319,9	392,9	452,8	398,8	376,0	184,5	60,2	43,5
Інші види товарів	624,8	478,4	455	587,2	1140,6	3167	1754	4736,7	1783,7	2309,9	2222	2386,6	4490,7
Частка продовольчих товарів у загальній структурі біржових угод, %	2,9	1,4	0,4	1,5	2,8	2,4	3,2	4,7	1,3	2,3	4,4	21,3	24,1

Незважаючи на активний розвиток оптових вітчизняних продовольчих ринків і тенденції розвинених країн світу до поступового відмирання роздрібно́ї торгівлі, сьогодні в Україні роздрібні продовольчі ринки залишаються одними з найважливіших джерел постачання міському населенню та промисловим центрам сільськогосподарської та продовольчої продукції. За офіційними даними, в Україні протягом 2011 р. мережею роздрібно́ї торгівлі було реалізовано продовольчих товарів на суму 136274 млн грн, що становить 38,9% від загального обсягу роздрібно́го товарообороту підприємств України [7]. Натомість протягом 2012 р. обсяг реалізації продовольчих товарів мережею роздрібно́ї торгівлі зріс на 19% у вартісному вимірі [2; 8].

Вважаємо, що особливої уваги заслуговують сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи як елемент інфраструктури продовольчого комплексу. Це економічно неприбуткові організації, що належать сільськогосподарським товаровиробникам і якими вони управляють за демократичними принципами.

Правову основу створення та діяльності сільськогосподарських кооперативів складають Закон України «Про кооперацію» від 10 липня 2003 року та Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» від 17 липня 1997 року. Також, на підтримку розвитку кооперативів у 2009 р. була прийнята «Державна цільова програма розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів до 2015 року», яка давала можливість утвореним сільгоспкооперативам відшкодувати 90% вартості придбаних технічних ресурсів [5].

Згідно даних Державної служби статистики в Україні станом на 1 січня 2013 року налічується 947 сільськогосподарських обслуговуючих та 1224 сільськогосподарських виробничих кооперативів (рис. 2).

Динаміку зареєстрованих сільськогосподарських виробничих та обслуговуючих кооперативів за 2005-2014 рр. наведено на рис. 3.

Здійснюючи аналіз кооперативного руху в Україні протягом 2006-2014 рр., слід зазначити, що упродовж цього періоду кількість сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів зросла у 2,7 рази, а кількість сільськогосподарських виробничих кооперативів на початок 2014 р. знизилася на 2,3%, порівняно з 2005 р.

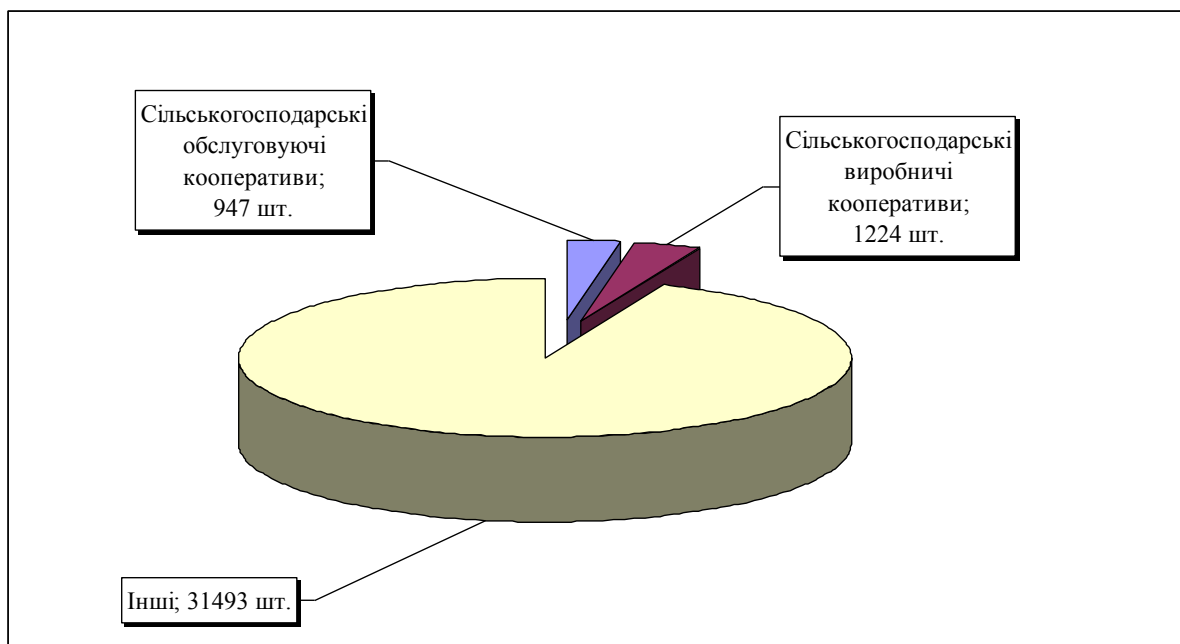


Рис. 2. Видова структура кооперативів зареєстрованих в Україні у 2013 р., шт. [10]

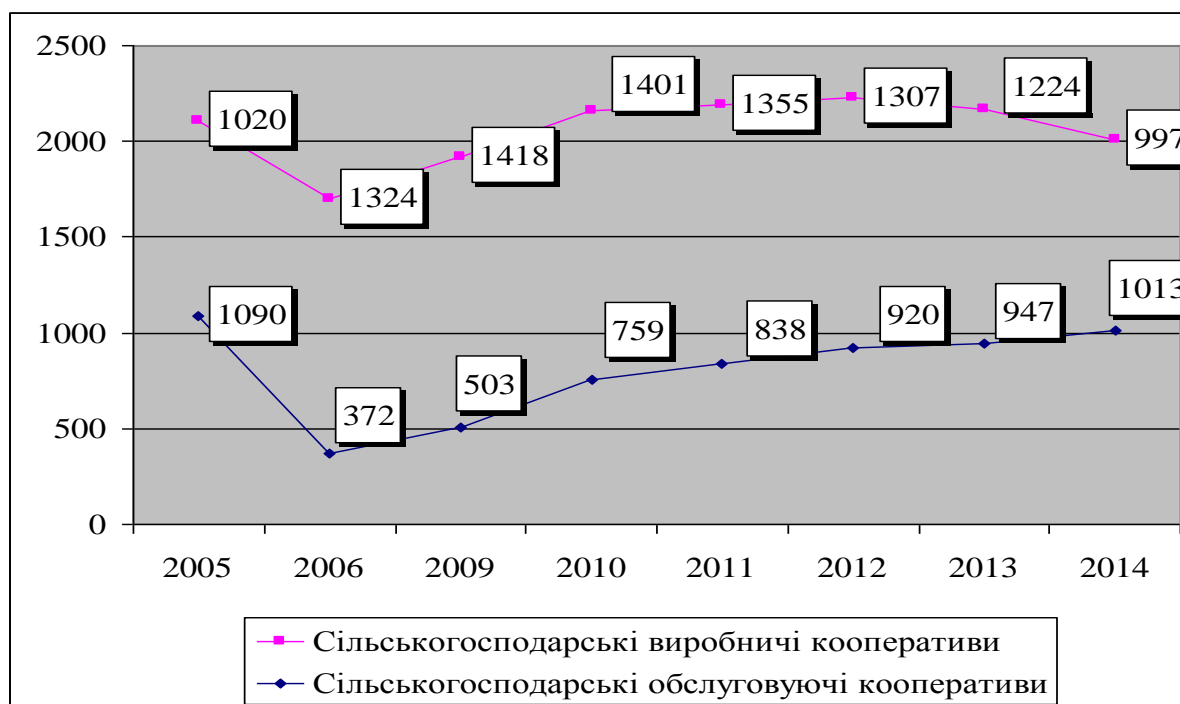


Рис. 3. Динаміка зареєстрованих сільськогосподарських виробничих та обслуговуючих кооперативів в Україні за 2005-2014 рр., шт. [4]

Із загальної кількості сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів у 2014 р. реально здійснюють господарську діяльність 613 кооперативів (табл. 2): з обробітку землі та збирання врожаю – 147, молочарських – 179, м'ясних – 16, плодоовочевих – 66, зернових – 34 та з надання інших послуг – 171 [10].

Кількість сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів у 2014 р. [10]

Напрямок діяльності кооперативів	Кількість кооперативів	
	зареєстровані	діючі
З обробітку землі та збирання врожаю	246	147
Молочарські	288	179
М'ясні	30	16
Плодоовочеві	102	66
Зернові	47	34
Інші	309	171
Всього:	1022	613

Слід зазначити, що на даний момент сільськогосподарська кооперація найбільш успішніше проявляє себе у молочній галузі. Дрібні виробники займають 82 % молочного ринку і без кооперації неможливо говорити про безпеку продуктів, про їх якість та конкурентоздатність. Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи забезпечуючи охолодження, контроль за якістю і доведення готової продукції до споживача, піднімають закупівельні ціни на молоко стимулюючи збільшення виробництва та розширення участі виробників у кооперативах.

Висновки. Проаналізувавши кооперативний рух в Україні можна виділити чотири основні перешкоди що гальмують розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів: по-перше – недосконалість податкової політики, по-друге – відсутність державної підтримки, по-третє – низький рівень навчання, інформаційної роботи, дорадництва серед потенційних груп, які можуть створити сільгоспокооперативи тощо.

Як бачимо, розвинена інфраструктура є запорукою успішного функціонування продовольчого ринку та комплексу загалом, а, отже, й важливою складовою національної економічної та продовольчої безпеки.

Список використаної літератури

1. Офіленко Н. О. Ринок і ресурси споживчих товарів: [навч. посібник] / Н. О. Офіленко, А. П. Кайнаш, О. В. Калашник, С. Е. Мороз. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 184 с.

2. Проблеми ефективного функціонування АПК в умовах нових форм власності та господарювання: [монографія]: у 2 т. / [за ред. П. Т. Саблука, В. Я. Амбросова, Г. Є. Мазнева]. – К.: Ін-т аграрної економіки УААН, 2001. – Т. 1. – 453 с.
3. Повідомлення Міністерства аграрної політики та продовольства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=245371536.
4. Повідомлення Міністерства аграрної політики та продовольства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node/3694>.
5. Про сільське господарство: Угода Світової організації торгівлі № 981_005 станом на 15 квітня 1994 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_005/page.
6. Про створення Аграрної біржі: Постанова Кабінету Міністрів України № 1285 станом на 9 березня 2010 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
7. Роздрібна торгівля України у 2011 році: статистичний збірник за 2011 рік / за ред. В. О. Піщейка. – К.: Державна служба статистики України, 2012. – 177 с.
8. Роздрібна торгівля України у 2012 році: статистичний збірник за 2012 рік / за ред. В. О. Піщейка. – К.: Державна служба статистики України, 2013. – 173 с.
9. Структура укладених угод на біржах за видами товарів (послуг) дані Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
10. Україна в цифрах у 2013 році: статистичний збірник / за ред. О. Г. Осауленка. – К.: Державна служба статистики України, 2014. – 240 с.

References

1. Ofilenko, N.O., Kainash, A.P., Kalashnyk, O.V. & Moroz, S.Ye. (2011). *Rynok i resursy spozhyvchych tovariv [Resources Market and Consumer Goods]*. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury [in Ukraine].
2. Sabluk, P.T., Ambrosov, V.Ya. & Mazniev, H.Ye. (2001). *Problemy efektyvnoho funktsionuvannia APK v umovakh novykh form vlasnosti ta hospodariuvannia [Problems effective functioning of APC in terms of new ownership and management]*. Kyiv: Instytut ahrarnoi ekonomiky UAAN [in Ukraine].

3. Povidomlennia Ministerstva ahrarnoi polityky ta prodovolstva [Notification of the Ministry of Agriculture and Food]. (n.d.) *kmu.gov.ua*. Retrieved from http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=245371536 [in Ukraine].
4. Povidomlennia Ministerstva ahrarnoi polityky ta prodovolstva [Notification of the Ministry of Agriculture and Food]. (n.d.) *minagro.gov.ua*. Retrieved from <http://minagro.gov.ua/node/3694> [in Ukraine].
5. Pro silske hospodarstvo: Uhoda Svitovoi orhanizatsii torhivli № 981_005 stanom na 15 kvitnia 1994 r. [On agriculture, the WTO Agreement number 981_005 As of April 15, 1994]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_005/page [in Ukraine].
6. Pro stvorennia Ahrarnoi birzhi: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 1285 stanom na 9 bereznia 2010 roku [On creation of the Agrarian Exchange: Cabinet of Ministers of Ukraine № 1285 as of March 9, 2010]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://www.zakon.rada.gov.ua> [in Ukraine].
7. Pishcheika, V.O. (2012). *Rozdribna torhivlia Ukrainy u 2011 rotsi: statystychnyi zbirnyk za 2011 rik [Retail in Ukraine 2011: Statistical Yearbook for 2011]*. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [in Ukraine].
8. Pishcheika, V.O. (2013). *Rozdribna torhivlia Ukrainy u 2012 rotsi: statystychnyi zbirnyk za 2012 rik [Retail in Ukraine 2012: Statistical Yearbook for 2012]*. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [in Ukraine].
9. *Struktura ukladenykh uhod na birzhakh za vydamy tovariv (posluh) dani Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Structure of concluded transactions on the stock exchanges by type of goods (services) to the State Statistics Service of Ukraine]*. (n.d.) *ukrstat.gov.ua*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukraine].
10. Osaulenko, O.H. (2014). *Ukraina v tsyfrakh u 2013 rotsi: statystychnyi zbirnyk [Ukraine in Figures 2013: Statistical Yearbook]*. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [in Ukraine].

СЕНЬШЫН О.С. ПРОДОВОЛЬСТВЕННАЯ ИНФРАСТРУКТУРА В СИСТЕМЕ МЕХАНИЗМА РАЗВИТИЯ ОТЕЧЕСТВЕННОГО ПРОДОВОЛЬСТВЕННОГО КОМПЛЕКСА

Вьяснено суцность инфрастрiктуры продовольственного рынка, приведены состав и характеристика основных ее элементов. Разработано схематическую модель продовольственной инфрастрiктуры, определены ее инфрастрiктурные

составляющие: торговую и коммерческо-посредническую, финансовую, маркетинговую, производственную, научно-кадровую, правовую и внешнеэкономическую и тому подобное.

Указано на важную роль сельскохозяйственных обслуживающих кооперативов как элемента инфраструктуры продовольственного комплекса. Они определены как неприбыльные организации, принадлежащих сельскохозяйственным товаропроизводителям, где управление осуществляется с демократическими принципами.

Проанализировав кооперативное движение в Украине, выявлены следующие основные препятствия, тормозящие развитие сельскохозяйственных обслуживающих кооперативов: несовершенство налоговой политики; отсутствие государственной поддержки; низкий уровень обучения, информационной работы, консультирования среди потенциальных групп, которые могут создать ранжированы и тому подобное.

Ключевые слова: инфраструктура, продовольственная инфраструктура, продовольственный комплекс, составляющая инфраструктуры продовольственного комплекса, сельскохозяйственные кооперативы.

SENYSHYN O. S. FOOD INFRASTRUCTURE IN THE SYSTEM OF DEVELOPMENT STATE MECHANISM OF FOOD COMPLEX

The sense of food market infrastructure was founded; the composition and characteristics of its basic element were given. The schematic model of food infrastructure was developed; its infrastructure components were outlined: trade and commercial mediation, financial, marketing, production, research and human resources, legal and foreign trade and so on.

The importance of agricultural service cooperatives as part of the infrastructure of the food industry were specified. They are defined as non-profit organizations owned by agricultural producers, where control is exercised by democratic principles.

After analyzing the cooperative movement in Ukraine, following key obstacles that hinder the development of agricultural service cooperatives were revealed: imperfect tax policy; lack of government support; low level of education, information work, extension of potential groups that could create agricultural cooperative and more.

Keywords: infrastructure, food infrastructure, food complex, the component of food complex infrastructure, agricultural cooperatives.

Стаття надійшла до редакції 31.12.2015 р.

Авторська довідка

	Українською мовою	Англійською мовою
ПІБ/ Last name, first name	Горіна Ганна Олександрівна	Gorina Ganna
Науковий ступінь/ Scientific degree	к.е.н.	Candidate of Economic Sciences
Вчене звання/ Scientific rank	доцент	Associate Professor
Посада Position	доцент кафедри міжнародної економіки та туризму	Associate Professor of International Economics and Tourism Department
Установа Establishment	Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, м. Кривий Ріг	Donetsk National University of Economics and Trade named after Mykhajlo Tugan-Baranovsky, Kryvyi Rih

	Українською мовою	Англійською мовою
ПІБ/ Last name, first name	Сенишин Оксана Степанівна	Senyshyn Oksana
Науковий ступінь/ Scientific degree	к.е.н.	Candidate of Economic Sciences
Вчене звання/ Scientific rank	доцент	Associate Professor
Посада Position	доцент кафедри менеджменту	Associate Professor of management department
Установа Establishment	Львівський національний університет імені Івана Франка	Lviv National Ivan Franko University